

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2026.93.4.31>

СПЕЦИФІКА ФЕНОМЕНОЛОГІЧНОГО МЕТОДУ В КРИМІНОЛОГІЇ

Тимошенко В.І.,

*доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України,
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії*

*з проблем криміналістичного забезпечення та судової експертології
навчально-наукового експертно-криміналістичного інституту*

Національної академії внутрішніх справ

ORCID: 0000-0003-2947-5627

e-mail: tymvera@ukr.net

Тимошенко В.І. Специфіка феноменологічного методу в кримінології.

Розглядається специфіка використання феноменологічного методу при проведенні кримінологічних досліджень та в процесі попередження злочинності. Феноменологія наголошує на важливості переживань, які люди пов'язують із правовою реальністю, дає можливість виявляти сенс, який вони надають праву у своєму житті. Актуальність дослідження цієї теми пов'язана з тим, що феноменологічний метод слугує розумінню причин людської поведінки, у тому числі й протиправної, а отже створює умови для її попередження. У межах феноменології право розглядається не як абстрактна система норм, а як конкретний досвід взаємодії людей з правовими інститутами, нормами та практиками; феноменологічний метод слугує вивченню суб'єктивного психологічного аспекту людської поведінки, тим самим забезпечує отримання важливих знань, недоступних для спостереження сторонніми особами; відкриваючи шляхи впливу на свідомість, кримінальна феноменологія сприяє вирішенню практичних завдань щодо протидії злочинності, осмисленню та розробці конкретних напрямів діяльності з попередження злочинності в окремих кримінальних сферах, запобіганню окремим кримінальним правопорушенням. Разом із тим, кримінальна феноменологія по суті являє собою погляд на причину злочинності, згідно з яким значення злочинної поведінки відомо лише тим, хто її здійснює (адже ідея стосується лише свідомості та не сприймається зовнішнім світом), при цьому об'єктивна природа злочинності залишається поза увагою. Цей метод виявляє свою недостатність для розуміння всіх причин людської поведінки, він спрямований на дослідження окремого акту поведінки та не завжди дає можливість розглянути первинні переживання, що передують рефлексії. Практична значимість дослідження полягає в тому, що знаючи специфіку феноменологічного методу, можна вивчати досвід людської життєдіяльності та її структури, способи надання сенсу цьому досвіду, а значить впливати на поведінку людини, тим самим попереджати правопорушення і злочинність.

Ключові слова: право, інтерсуб'єктивність, злочинність, феномен, феноменологія.

Tymoshenko V.I. Specificity of the phenomenological method in criminology.

The specifics of using the phenomenological method in criminological research and in the process of crime prevention are considered. Phenomenology emphasizes the importance of experiences that people associate with legal reality, makes it possible to reveal the meaning that they give to law in their lives. The relevance of studying this topic is due to the fact that the phenomenological method serves to understand the causes of human behavior, including illegal behavior, and therefore creates conditions for its prevention. Within the framework of phenomenology, law is considered not as an abstract system of norms, but as a specific experience of people's interaction with legal institutions, norms and practices; the phenomenological method serves to study the subjective psychological aspect of human behavior, thereby ensuring the acquisition of important knowledge that is inaccessible to observation by outsiders; by opening up ways to influence consciousness, criminal phenomenology

contributes to solving practical problems in combating crime, understanding and developing specific areas of activity to prevent crime in certain criminal areas, and preventing certain criminal offenses. At the same time, criminal phenomenology is essentially a view of the cause of crime, according to which the meaning of criminal behavior is known only to those who commit it (because the idea concerns only consciousness and is not perceived by the outside world), while the objective nature of crime remains out of focus. This method reveals its insufficiency for understanding all the causes of human behavior, it is aimed at studying a separate act of behavior and does not always provide an opportunity to consider the primary experiences that precede reflection. The practical significance of the study lies in the fact that knowing the specifics of the phenomenological method, one can study the experience of human life and its structure, ways of giving meaning to this experience, and therefore influence human behavior, thereby preventing offenses and crime.

Key words: law, intersubjectivity, crime, phenomenon, phenomenology.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження соціально-філософського та методологічного аспектів правового життя обумовлена станом та перспективами розвитку сучасного суспільства та держави. Сфера впливу права, як соціального регулятора, нині не обмежується правовою системою, а охоплює всі складові людського буття, у тому числі неправові практики, протиріччя між формальними нормами і звичаєвим правом, розширення кордонів претензій суб'єкта права, руйнації традиційних правових цінностей. Філософсько-правове вивчення цих процесів передбачає співвіднесення теоретичних моделей нормативного регулювання суспільства з соціокультурним контекстом, що змінився. Саме феноменології права, як методологічному підходу, відводиться провідна роль у дослідженні вказаних процесів. Феноменологічний підхід є методологічною основою вивчення права у межах феноменології права. Іншими словами, феноменологія права – це конкретне застосування феноменологічного підходу до вивчення права.

Феноменологію права можна розглядати як синтезуючу методологію, що об'єднує ряд дослідницьких підходів у розумінні права. Спираючись на філософську феноменологію, можна досягнути право як явище, що переживається у свідомості, а не як набір формальних норм та правил, – відповідно досягнути глибинну сутність права. Феноменологія права, як дослідницький підхід, вивчає право, відволікаючись від його конкретних емпіричних проявів і зосереджуючись на його сутності. Дослідник вивчає право через аналіз досвіду людей, що взаємодіють з правовою системою, та виявляє сенс, який вони надають праву у своєму житті. Феноменологія права орієнтована на дослідження права, чинного у соціумі, а також потенційного права, як універсальної ідеальної основи чинного права. Розглядаючи феноменологічний підхід як технологію дослідження чинного позитивного права, у будь-якій правовій нормі можна виявити ідеальну правову структуру, яка обумовлює процес реалізації норми. У процесі ж реалізації норми можливі правопорушення, злочини. Пошук способів їм запобігання, як і попередження злочинності загалом, є нагальною потребою сучасності. Використання при цьому феноменологічного підходу може бути доцільним і корисним. Ця стаття має заповнити існуючу теоретичну прогалину як шляхом виявлення феноменологічних підстав кримінологічних досліджень, так і визначення ролі феноменології в процесі попередження злочинності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До дослідження доцільності застосування феноменологічного методу в правових дослідженнях вже звертались сучасні вчені. Так, виявлення співвідношення (з феноменологічної точки зору) між правом і мораллю, правовою і соціальною онтологією знаходимо в книзі П. Теодору, П.М.С. Алвес і А. І. Бака [1]. Проблеми феноменології прав людини розглядає Н.Б. Кадена [2], який робить висновок, що апіорні закони виходять за межі природних та позитивних законів. Коментар до основних понять феноменології Е. Гуссерля, її сутнісних категорій, а також його специфічного методу феноменологічної редукції надають Е. Пінто та Е. Бюссінгер, які, разом із тим, критично оцінюють можливості його застосування у праві [3]. Можливості феноменологічного методу в адміністративно-правових дослідженнях розглянув В.К. Колпаков [4]. Феноменологічний підхід щодо права досліджувала Ю.В. Сайфуліна [5]. Вказаними дослідниками проаналізовано основні напрями розвитку соціальної феноменології та розроблено соціально-філософські концепції, в яких її методологія застосовується для дослідження різних соціальних явищ: політики, права, науки, соціальної реальності загалом. Однак зазначені автори зосереджують свою увагу переважно на чисто філософських аспектах проблеми. Зазвичай поза увагою авторів залишаються можливості використання феноменологічного методу

в кримінологічних дослідженнях та в процесі попередження злочинності. Можливості такого застосування вказаного методу автор статті розглядає як своє завдання.

Мета статті є філософсько-правовий аналіз особливостей та можливостей феноменологічного методу в кримінологічних дослідженнях, перспективи феноменологічного підходу в плані дослідження людської поведінки, запобігання злочинам та попередження злочинності.

Методологічна основа: феноменологічний та герменевтичний підходи, а також формально-логічний, системний та конкретно-соціологічний методи.

Виклад основного матеріалу. Про феноменологію зазвичай говорять як про «вчення щодо пізнання явищ», як про «сукупність ідей» щодо того або іншого явища (об'єкт дослідження). Феноменологія – поняття, що є основою дослідження (вчення). Під феноменом (грець. φαίνόμενον, від φαίνεσθαι – бути, бути видимим) розуміють незвичайне явище, предмет, що є яскраво вираженим або виключним, особливим і даним у чуттєвому спогляданні (у досвіді, що досягається за допомогою відчуттів). Тобто феномен – це предмет людської свідомості, який існує незалежно від того, чи існує реальний об'єкт. Феномен має структуру, що постійно розширюється залежно від кута спостереження за об'єктом [6, с. 36].

Термін «феноменологія» (нім. Phänomenologie – вчення про феномени) у філософії вперше було застосовано німецьким філософом Іоганом Генріхом Ламбертом (нім. Johann Heinrich Lambert, 1728–1777) у роботі «Новий Органон, або думки про дослідження та позначення істини та її відмінність від помилки та видимості» у значенні «теорія видимого» як протилежність теорії істини [7]. Структура форм досвіду, які вивчає феноменологія, зазвичай включає те, що Е. Гуссерль називав «інтенціональністю», тобто спрямованістю досвіду на речі у світі, властивістю свідомості, яка є свідомістю чогось або про щось [8]. Феноменологія прагне досліджувати структури суб'єктивності, не вдаючись ні в реалізм, ні в ідеалізм. Її доступ до суб'єктивності – це досвід; і вона інтерпретує досвід як спонтанну активність суб'єкта. Ця активність носить інтенціональний характер. Це означає, що вона може бути спрямована на будь-що, на загальні феномени, а не на речі, субстанції, природи, стадії, верстви, дані або факти [9].

Пошук «природи речей» є сутністю феноменологічної та екзистенціальної програми, що реалізується під гаслом «zu den Sachen selbst!» («Змусити говорити самі речі!»). При цьому світ феноменів, як світ зовнішній, визначається свідомістю. Тому ми маємо справу не з предметами об'єктивної реальності як такими, а з їх змістом [10]. Один із основних постулатів феноменології зводиться до наступного: не існує безпосереднього доступу до реальності, контакти з нею можливі лише завдяки свідомості. Перш ніж говорити про реальність, необхідно дослідити ті властивості свідомості, які лежать в основі наших контактів з нею і завдяки яким проявляється сама можливість пізнавальної та практичної діяльності людини у навколишньому світі [11]. Відповідно феноменалізм є вченням про пізнання явищ, сукупність ідей щодо того чи іншого явища. З точки зору феноменології права ідеальна сутність права не залежить від часу і простору, вона є структурою, в якій виражається ейдетичний сенс права.

Феноменологія позначилася і на кримінології, насамперед як застосування феноменологічного підходу вивчення злочинності і злочинної поведінки, якою вона сприймається, відволікаючись при цьому від її об'єктивної природи. Це прагнення зрозуміти, як злочинність і злочини сприймаються, переживаються і осмислюються самими злочинцями, жертвами та іншими учасниками суспільних відносин. Якщо у сучасній філософії дане вчення є методом наукового аналізу свідомості та іманентних, апріорних структур людського існування, то зв'язок кримінальної феноменології з названим філософським вченням важко назвати прямим [12, с. 231]. Однак він все ж існує. Кримінальна феноменологія по суті являє собою погляд на причину злочинності, згідно з яким значення злочинної поведінки зрештою відомо лише тим, хто її здійснює. Тобто вона ґрунтується на феноменології, в якій ідея стосується лише людського розуму і свідомості та не сприймається зовнішнім світом. У цьому сенсі жертва або система правосуддя не можуть зрозуміти значення злочину і мету злочинця [13, с. 90].

Кримінальна феноменологія, будучи одним із аспектів загальної феноменології суспільства, одночасно є вченням про форми прояву злочинності, а відтак це окремий розділ кримінології, що займається вивченням конкретних форм злочинності, конкретних злочинів і кримінальних сфер [14, с. 82]. Це також науковий напрям кримінології, який за допомогою феноменологічного методу досліджує, узагальнює та систематизує форми прояву злочинності (кримінальна морфологія), її особливості в різних сферах суспільних відносин, властивості особистості злочинця

(кримінографія), конкретні кримінальні правопорушення та інформацію про явища, що супроводжують окремі види кримінальних правопорушень. Цей напрям зосереджує зусилля на дослідженні злочинності в конкретних формах прояву.

Науково-феноменологічний метод дослідження було створено для вивчення суб'єктивного психологічного аспекту людського досвіду, пізнання та поведінки. Можна сказати, що він є філософською основою вивчення людського життя з точки зору першої особи. Феноменологія надає не «факти» про обставини події, а сутнісні структури сенсу, що виникають у життєвому досвіді учасників. Хоча це і є протилежністю природничо-дослідницької моделі, однак даний підхід забезпечує отримання важливих знань, недоступних для спостереження сторонніми свідками. Психологія людини зазнає впливу бюрократичних процесів, процедур та проблем. Феноменологічний же метод дає можливість усвідомити та пояснити всі ці процеси, процедури та вирішити проблеми. Цей метод фокусується на морально-психологічних якостях поліції, підозрюваних, свідків та інших осіб, а не лише на теоретичних міркуваннях щодо їхньої поведінки. У результаті відбувається необхідне відновлення людини як «особистості» у дискурсі та системах кримінології й кримінального правосуддя.

Зараз прихильники феноменологічного методу в кримінології (і в праві загалом) прагнуть встановити і обґрунтувати зв'язки між об'єктивними і суб'єктивними аспектами правової реальності, які створюють основу для розуміння правових явищ, у тому числі причин конкретного кримінального правопорушення і злочинності. Таке прагнення виражається в принципі інтерсуб'єктивності. Інтерсуб'єктивність можна розглядати як проміжне положення між об'єктивністю та суб'єктивністю, оскільки вона містить характеристики обох епістеміологічних позицій. Інтерсуб'єктивність зосереджена на переконанні, що дослідження за своєю природою не є ні суто об'єктивним, ні суто суб'єктивним [15]. Інтерсуб'єктивність досить чітко проявляється в міжнародному праві, де взаємодіють різні суб'єктивності, що прагнуть до об'єктивності. Тут інтерсуб'єктивність спрямовується двома компонентами правової уяви, які можна визначити як конститутивну та інтерпретативну уяву. «Саме в рамках цих творчих вправ діє юридична риторика, зрештою формуючи наш світогляд про міжнародне право, яке одночасно є і суб'єктивним, і об'єктивним» [16].

Інтерсуб'єктивність як принцип пізнання, з одного боку, полягає в необхідності визнання та засвідчення процесу і результату проведеного дослідження іншими суб'єктами для встановлення його об'єктивності (інтерсуб'єктивна перевірка), з іншого боку, принцип інтерсуб'єктивності означає розгляд соціальної реальності як результату взаємодії двох і більше суб'єктів (інтерсуб'єктивна реальність). Завдяки цьому кримінальна феноменологія є складовою криміналістичної тактики (разом із загальною тактикою та спеціальною тактикою або методикою) [17].

Прихильники феноменологічного методу зазвичай розглядають злочинність в історико-культурному контексті як рекурсивну продукцію, релятивний і конвенціональний соціальний конструкт. Ознакою злочинності є релятивність (відносність) її складових. Те, що раніше було кримінальним правопорушенням, нині таким може й не бути. Наприклад, паразитичний спосіб існування. Ознаками злочинності є також інституціоналізованість, сконструйованість, системність [18]. Злочинність є саме системним утворенням, конструкцією, а не онтологічною реальністю. До ознак злочинності слід віднести й масовість, функціональність і мінливість. Злочинність надто поширена, вона виконує певні соціальні функції, наприклад, слугує збереженню владних відносин. Вона постійно змінюється, реагує на соціальні умови, адаптується до них у випадку зміни останніх.

Характерною рисою феноменологічних теорій злочинності є те, що вони засновані на заявленій епістемології, – як пізнаються речі, а також специфічній онтології – природі соціальної реальності. П'ять особливостей визначають сутність цих теорій. По-перше, вони фокусуються на умислі в процесі вчинення діяння. Так, пограбування відбувається, коли грабіжник спочатку вибирає місце, націлюється на людину, стикається з людиною-метою і створює ілюзію насильства, щоб отримати бажаний результат, – передачу грошей, матеріальних цінностей тощо. По-друге, феноменологічні теорії злочинності розглядають поле свідомості або усвідомлення як таке, що наповнене стимулами-сигналами, емпіричними індексами, які самі собою є лише проявами, а не релевантностями, що виникають інтерсуб'єктивно. Різні види злочинів переживаються злочинцем по-різному. По-третє, жести, переговори, індикатори, уявлення і позиції, що спостерігаються, стають інтерсуб'єктивно значимими не завдяки «читанню думок», а завдяки поведінці. Все, що відбувається, дуже часто є емоційно навантаженим і фізично відчутним, особа відчуває гнів, пристрасть, жадібність або бажання. Ці емоції є невід'ємним аспектом злочинів. По-четверте,

у феноменологічно обґрунтованих версіях злочинів навіть об'єктивна установка вченого сама собою має бути поставлена під сумнів. Не завжди зрозуміло, як можна пояснити сенс поведінки суб'єктів і вивчати його «об'єктивно». Відповідь полягає в тому, що слід залишатися вірними колективним діям, що спостерігаються, і атрибутціям, пов'язаним із злочином. Нарешті, по-п'яте, феноменологічні погляди на злочин потребують дослідження дій, а не атрибутції мотивів. Залишається відкритим питання про те, чи враховуються (і якою мірою) погляди дійових осіб на життя, чи відрізняються ці погляди від типових поглядів пересічної людини, ідеального типу або концептуальної схеми. Феноменологічні теорії злочинності розкривають природу того, що вважається злочинним, і висувають це усвідомлення на передній план [19].

Феноменологічна школа в кримінології акцентує увагу на особистій відповідальності людини за свою поведінку. Відповідальність заснована як на чіткому дотриманні чинного законодавства, законному правозастосуванні, так і на наявності механізмів контролю за всіма суб'єктами. Все суспільство і кожен окремо несе відповідальність за все, що було зроблено і що не було зроблено. Для успішного виконання цього завдання всі мають удосконалюватись, у першу чергу на індивідуальному рівні.

Висновки. Таким чином, феноменологічна школа права сформувалася внаслідок проникнення ідей філософської феноменології у сферу юридичної науки, де вони були сприйняті теорією та історією держави та права, філософією та соціологією права, кримінологією та рядом інших наук.

У межах феноменології правового життя право розглядається не як абстрактна система норм, а як конкретний досвід взаємодії людей з правовими інститутами, нормами та практиками. Основний акцент робиться на суб'єктивному сприйнятті права, на тому, як люди усвідомлюють та переживають правові явища у своєму повсякденному житті.

Феноменологічний підхід сприяв появі нових методів вивчення права, відмінних від традиційних юридичних методів. Феноменологія права, як теорія і методологія пізнання права, є частиною неklasичної юридичної науки, окремі елементи цієї методології використовуються у інших неklasичних підходах – юридичній герменевтиці, аксіології права.

Феноменологічний метод фокусується на морально-психологічних якостях підозрюваних, свідків, поліції та інших осіб, а не лише на теоретичних міркуваннях щодо їхньої поведінки. Цей метод виявляє свою недостатність для розуміння всіх причин людської поведінки, оскільки він спрямований на дослідження окремо взятої свідомості та окремого акту поведінки, що не завжди дає можливість розглянути первинні переживання, що передують рефлексії.

Феноменологічний метод може бути корисним не лише при розслідуванні кримінальних правопорушень і притягненні до відповідальності злочинців, а й інформуванні органів кримінальної юстиції, влади, населення про тенденції злочинності, а також прогнозуванні еволюції злочинності в майбутньому. Водночас, відкриваючи шляхи впливу на свідомість, кримінальна феноменологія сприяє вирішенню практичних завдань щодо протидії злочинності, осмисленню та розробці конкретних напрямів діяльності з попередження злочинності в окремих кримінальних сферах, запобіганню окремим кримінальним правопорушенням.

Проблема використання в кримінологічних дослідженнях та практиці попередження злочинності феноменологічного методу не може бути вирішена в межах однієї статті. Однак сподіваюсь, що ця стаття започаткує наукову дискусію, результати якої зіграють важливу методологічну роль у пізнанні причин протиправної поведінки та попередженні злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Theodorou P., Alves P.M.S., Baka A.I. Phenomenology of Law and Normativity. Springer Cham, 2024. VIII, 290 p. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-68705-1>.
2. Nathalie Barbosa de la Cadena. Phenomenology and Human Rights. *PHAINOMENON*. 2023. Vol. 35. P. 47-72. DOI: 10.2478/phainomenon-2023-0004.
3. Pinto E., Bussinguer E. Phenomenological Attitude in Jurisdictional Provision: A Bridge between Phenomenology and Law. *Beijing Law Review*. 2024. Vol. 15. P. 690-707. doi: 10.4236/blr.2024.152042.
4. Колпаков В.К. Застосування феноменологічного методу в адміністративно-правових дослідженнях. *Право і суспільство*. 2024. Т. 2. № 1. С. 106–112. URL.: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2024/1_2024/part_2/18.pdf.

5. Сайфуліна Ю.В. Феноменологічний підхід щодо розуміння права. *Право і суспільство*. 2012. № 1. С. 40-44. URL.: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2012/1_2012/10.pdf.
6. Тимошенко В.І. Соціальна основа злочинності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2018. № 2. С. 35-39. URL.: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/97b3e0a2-3dcd-49d9-90e2-774195720662/content>.
7. Lambert J.H. Neues Organon oder Gedanken über die Erforschung und Bezeichnung des Wahren und dessen Unterscheidung vom Irrtum und Schein. Johann Wendler, Leipzig, 1764. 622 p. URL.: <https://www.digitale-sammlungen.de/de/view/bsb10043686?page=6,7>.
8. Cudjoe E. Making Sense of Husserlian Phenomenological Philosophy in Empirical Research. *International Journal of Qualitative Methods*. 2023. Vol. 22. <https://doi.org/10.1177/16094069231171099>.
9. Skirke Ch. Internalism and externalism in transcendental phenomenology. *European Journal of Philosophy*. 2022. Vol. 30. Issue 1. P. 182-204. <https://doi.org/10.1111/ejop.12660>.
10. Arnold T. The Object(s) of Phenomenology. *Husserl Studies*. 2020, 19 April. Vol. 36. P. 105–122. <https://doi.org/10.1007/s10743-020-09262-x>.
11. Phenomenology. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. First published Sun Nov 16, 2003; substantive revision Mon Dec 16, 2013. URL.: <https://plato.stanford.edu/entries/phenomenology>.
12. Тимошенко В.І. Кримінальна феноменологія. *Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право* / редкол.: В.І. Шахун (голова), В.І. Тимошенко (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук України; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 231.
13. Schmalleger F. Criminal Justice Today: An Introductory Text for the Twenty-first Century. Prentice Hall. 2003. xxxvi, 795 p.
14. Веприцький Р.С. Поняття та зміст феноменології злочинності як складової феноменології суспільства. *Європейські перспективи*. 2014. № 4. С. 81-85. URL.: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/66e48450-81d5-4ffd-b196-5fa4b0476cc5/content>.
15. Bae S. Intersubjectivity. *The International Encyclopedia of Communication Research Methods*. 2017, November. DOI: 10.1002/9781118901731.iecrm0123.
16. Marcos H., Ahmad Siddiqui N. The Mainstream and the Intersubjective in International Law: From Objectivity to Imagination. In W. Menezes (Ed.), *Direito Internacional em Expansão*. 2022. P. 156-173. Article 10 Arraes Editores.
17. Burns R. From Meaning to Ecocide: The Value of Phenomenology for Green Criminology. *Critical Criminology*. 2023. Vol. 31. Issue 2. P. 1-17. <https://doi.org/10.1007/s10612-023-09730-8>.
18. Welsh B.C., Zane S.N., Mears D.P. Evidence-based policy in a new era of crime and violence prevention and social justice. *Aggression and Violent Behavior*. 2024. Vol. 77. <https://doi.org/10.1016/j.avb.2024.101940>.
19. Manning P.K., Raphael M.W. Phenomenological Theories of Crime. *Oxford Bibliographies*. Last reviewed: 2012, 24 July. Last modified: 2021, 24 July. DOI: 10.1093/obo/9780195396607-0128.

Дата першого надходження рукопису до видання: 1.02.2026

Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 20.02.2026

Дата публікації: 5.03.2026

© Тимошенко В.І., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0